

[1360 Op it mêd 1-2]

Jant van der Weg-Laverman, Feroaring yn byld en bân. Fryske bernepoëzij yn de tweintichste ieu. Ljouwert (2000), Fryske Akademy.

Yn de hjerst fan 2000 is Jant van der Weg-Laverman yn Tilburg promovearre op in stúdzje nei de ferskowingen yn it aard fan de Fryske bernepoëzij tusken 1900 en 1983. Sy besiket dy ferskowingen te ferbinen mei feroaringen dy't te krijen hawwe mei de gebrûkskontekst. Yn it foarste part fan de tweintichste ieu wurde ferskes foar bern fral brûkt yn in pedagogysk-didaktyske kontekst; bernepoëzij is dan noch net in op himsels steand artistyk sjenre. Nei 1955 fer-oaret dat en yn de rin fan de desennia dêrnei is bernepoëzij in selsstannich literêr sjenre wurden, dat in funksje hat yn wat de auteur 'de smaak-reproduksje' neamt. It nijsgjirrige fan dizze stúdzje is dat de auteur net allinne de ferskowingen yn de poëzij sels sjen lit, mar dy keppelet oan it ferlet, benammen yn it leger ûnderwiis, fan poëzij foar bern. Sa komme wy de folgjende yntrigearjende sin tsjin: "De produksje fan oarspronklik wurk, foar in part ûntstien út artistike driuwfear en ambysje fan de auteur, hat foar in oar part te krijen mei ferlet yn it fjild". It docht jin dan ek gjin nij dat dit ûndersyk yn de tradysje fan de keunstsosjology fan Pierre Bourdieu stiet. Lykwols is de krêft fan dit ûndersyk tagelyk de beheining: de auteur toant oan dat de situaasje yn Fryslân deselde is as dy yn oare literatueren. Nettsjinsteande it omtinken fan de Beweging foar de literatuer – dat yn dit eksposee in grut plak ynnimt – hat dat gjin ferskil makke: wat yn Fryslân barde, barde ek yn Nederlân en rûnom yn Europa. Wat my oangiet begjint it ûndersyk dan pas goed: wêr komt it idee wei dat de Fryske Beweging sa'n grutte rol spile hat yn de literêre produksje fan foar de twadde wrâldoarloch? (liesbeth brouwer)

Rolf H. Bremmer Jr, 'Gregory the Great in medieval Frisia: what is and what might have been'. Yn: Rolf H. Bremmer Jr, Kees Dekker & David Johnston (útj.), Rome and the North. The early reception of Gregory the Great in Germanic Europe. Peeters, Paris etc. (2001), 239-253.

Ien fan de meast ferneamde midsieuske pausen, tagelyk in fruchtber skri-bint, wie Gregorius de Grutte (590-604). Dochs hat er yn it oerlevere Ald-fryske boarnemateriaal net folle spoaren neilitten, sa docht bliken út Brem-mer syn ûndersyk. Ferwizingen nei him kinne inkeld oanwiisd wurde yn in jongere ferzy fan de Prolooch op 'e 17 Kêsten en 24 Lânrojochten, yn ien fan de Aldfryske houlikstaspraken en mooglik yn it gedicht oer de oarsprong fan de Fryske frijheid. By it lêste gefal, dêr't sprake is fan de *heliga pawis Gregorius*, soe noch

US WURK LIII (2004), p. 80

opmurken wurde kinne dat it dêr inkeld gean kin om in hillich ferklearre paus. Gregorius de Grutte foldocht oan dat betingst, al is er net de iennichste. (oebele vries)

It Beaken 64 (2002), nr. 3/4.

Yn dit dûbelnûmer fan *It Beaken* binne de ferarbeide en útwreide teksten publisearre fan trije lêzingen, dy't holden binnen op 'e temamiddei oer 'Brekking', organisearre troch it Taalkundich Wurkferbân fan 'e Fryske Akademy op 21 april 2001. Dy útjefte is al wer in skoft lyn ferskynd, mar omdat de ynhâld fan dy artikels tige de muoite wurdich is en it ûnderwerp 'brekking' in sintraal plak ynnimt yn 'e Fryske taalkunde, wol *Op it mêd* der graach dochs noch eefkes omtinken oan jaan.

Yn syn stik 'Brekking as ferkoarting: in diagroane analyse' besiket Willem Visser fet te krijen op it histoaryske proses fan 'e Nijfryske brekking. Hy docht dat tsjin 'e achtergrûn fan in wiidweidich oersjoch fan hoe't de Nijfryske brekking yn 'e literatuer behannele is. Nei in besprek fan fonetyske en fonologyske aspekten fan brekking giet Visser yn op twa konkurrearjende beskriuwingen fan it diagroane proses fan brekking: *nukleusferkoarting*, it earste lid fan 'e twalûden /IE, iI, o , uo/ wurdt losmakke fan 'e (fokale) nukleus, en opnommen yn 'e (konsonantyske) oanset; *nukleuskontraksje*, it earste lid fan 'e twalûden bliuwt yn 'e nukleus, mar dy nukleus is net langer biposysjoneel: it earste lid nimt tegearre mei it twadde lid mar ien posysje yn yn 'e fonologyske struktuer. Visser giet dan nei oft syngroane skaaimerken fan brutsene twalûden it mooglik meitsje tusken beide alternative processen te kiezen. It docht bliken dat dy skaaimerken net dúdlik ien kant opwize. By eintsjebeslút stelt Visser dan in nije syngroane analyse fan brutsene twalûden út, dy't neffens him it bêste past by it diagroane proses fan nukleuskontraksje. In belangryk punt dêrby is foar him dat allinnich nukleuskontraksje it talit om de diagroane ferskynsels brekking en lûdferkoarting as ien proses te sjen.

Arjen Versloot besprekt yn syn bydrage 'Brekking yn it Skylger Frysk en Súdwesthoeksk'. Utgongspunt foar Versloot is de observaasje dat de Nijfryske brekking net foarkomt yn 'e Fryske rânedialekten fan de Súdwesthoeke, Hylpen, Skylge en Skiermûntseach. Der binne twa teoryën yn omrin dy't dy observaasje beskylje te ferklearjen. De earste seit dat de Nijfryske brekking der wol west hat by dy dialekten, mar dat yn 'e rin fan 'e tiid de brutsene lûden wer ferienfâldige binne. De twadde en op dit stuit gongbere teory seit dat der yn dy rânedialekten noait brekking west hat. Versloot besiket no sjen te litten dat de gongbere teory wol jildt foar it Hylpersk, mar net foar it Skylger Frysk en de dialekten fan 'e Súdwesthoeke. Brekking hat him wol foardien yn dy dialekten, mar de brutsene twalûden binne letter wer ferienfâldige.

De lêste bydrage fan Siebren Dyk giet net oer de Nijfryske brekking, mar oer de oergong fan delgeande twalûden dy't besteane út in foarfokaal en it heallûd *w*, yn in trijelûd

US WURK LIII (2004), p. 81

mei in achterfokaal as kearn en in *j* as begjin: /i.w/ > /ju.w/, /e.w/ > /jo.w; /ɛ.w/ > /jo.w/. Dyk jout dizze foarm fan brekking de namme *Jorwertbrekking* (en dat is ek de titel fan syn stik), omdat er sels yn Jorwert wennet en dit proses oan ‘e basis leit fan it ûntstean fan de namme *Jorwert* út *Everwerd* (fan *ever-* nei *jor-*). Dyk makket oannimlik dat Jorwertbrekking it gefolch is fan fonetyske effekten fan in ferskowing nei achteren fan de klam yn it twalûd. Dyk hat ek besocht alle Nijfryske wurden dy’t Jorwertbrekking ûndergien ha, yn syn stik op te nimmen.

(germen de haan)

Theo Brinkel, ‘The status of indigenous and minority people in the Netherlands’, Electronic Journal of Comparative Law, vol. 6.4 (desimber 2002), <http://www.ejcl.org/64/art64-1.html>.

Wa’t hiel gau in oersjoch ha wol fan ‘e juridyske status en beskerming fan it Frysk, soe ris op boppesteande webside sjen kinne. Tige yn it koart wurdt it Frysk as taal yntrodusearre, wurde de algemiene kontoeren fan it Nederlânske rjochtssysteme sketst, en wurde de rjochten en oerienkomsten oangeande it Frysk op in rychje set. It artikel is suver beskriuwend; persoanlike foarkarren fan ‘e auteur skimerje net troch de saaklike tekst hinne.

(siebren dyk)

Dirk Boutkan, ‘On Gothic magaps ~ Old Frisian megith and the form of some North European substratum words in Germanic’, Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik, Band 58 (2003), 11-27.

Noch in postume publikaasje fan ‘e yn jannewaris 2002 ferstoarne Dirk Boutkan. Sjoerd Siebinga fûn dizze tekst fan in yn Kiel holden lêzing yn syn neilittene papieren. Underwerp is it wurd *maagd*, dat op grûn fan syn foarm yn it Aldfrysk (*megith*, *megeth*) en it Nederlânsk (*meid*) yn syn twadde wurdlied oarspronklik sawol in *a* as in *i* hân hawwe moat. Boutkan kin der net goed in Yndojeropeeske etymology foar fine, en optearret dêrom foar de mooglikheid dat it in substraatwurd is, û.o op grûn fan ‘e lûdstruktuer, dêr’t er in tsiental ferlykbere wurden ek as bewiis ta bybringt. Dêrta hearre Aldfrysk *ēthel* ‘erfskip’, *gadia* ‘ferienigje’, *gristel* ‘knarsbien’, *hāved* ‘haad’, *helich*, *helech*, *heilich*, *helch*, *hilch* ‘hillich’, *himul* ‘himel’, *hunig* ‘hunich’, *kenep*, *kanep*, *knep* ‘snoar’, *ledich*, *letheg*, *leech* ‘lid-dich’ en *monich*, *manich* ‘mannich’.

(siebren dyk)

Cor van Bree, ‘Auslautverscherping bij de oude grammatici en in de dialecten en het Fries’. Yn: Els Ruijsendaal, Gijsbert Rutten & Frank Vonk (útj.), Bon jours Neef, ghoaden dagh Cozyn. Nodus Publikationen, Münster (2003), 255-271.

Van Bree syn oanlieding ta it skriuwen fan dit artikel is de obstrewaasje dat der yn ‘e stavering fan it Nederlânsk in eigenaardige diskrepânsje bestiet yn it werjaan fan ‘e gefolgen fan ‘e einûntstimming fan obstruï-

ten. By de einûntstimming fan ‘e v en de z wurdt dy ek skreaun (*raven – raaf; huizen – huis*), mar dy fan ‘e g, b en d net (*dagen – dag; webben – web; paarden – paard*). Dy stavering blykt tebek te gean op De Vries & Te Winkel, en dy binne wer foar in wichtich part te seil gien op ‘e iere 19de-ieuwer Siegenbeek. Dy mannen, Siegenbeek oars wat dúdliker, jouwe oan dat dy einichste g, b en d yn ‘e útspraak yndied net folslein lykslein wurde meie mei de stimleaze pendanten. Hawwe se mei dat sizzen yndied in útspraakferskil obstrewearre, of binne se op ‘e doele brocht troch de staveringstradysje?

Van Bree besiket om oanwizings te krijen oer in mooglike stimhawwende útspraak oan ‘e hân fan ‘e tastân yn ‘e dialekten. Dy fynt er yndied, bygelyks yn it Oeriselsk, mar ek yn it Frysk. Ofgeand op ‘e literatuer soe yn ‘e beskriuwing by Eijkman (1907) de b en d noch aardich stimhawwend west hawwe, mar soe dat by Sipma (1913) al flink begjinne te skowen. Foar de mingdialekten jouwe Fokkema (1937) foar it Ljouwerter, en seker ek Oud (1987) foar it Amelânsk oanwizings foar in net-stimleaze werjefte. De kondisjonearring is oars opfallend ûngelyk: yn ‘e mingdialekten soe de stimhawwendheid nei lange lûden better bewarre bliuwe, en yn it Frysk krekt net. Van Bree hat de beskriuwings by âldere, 16de-, 17de- en 18de-ieske grammatikaskriuwers ek noch neigongen, en dêr fûn er ferlykbere útkomsten as yn ‘e dialekten. Hy konkludearret dêrom dat dy 19de-ieske staveringsbetinkers aardich wisten wat se diene.

(siebren dyk)

Cor van Bree, ‘Een Fries substraat in Drente?’, Neerlandica Wratislaviensia 14, Wrocław (2003), 65-80.

Dit artikel stiet yn in sa njonkenlytsen lange ûndersykstradysje dêr’t yn neigongen wurdt yn hoefier oft net-Fryske dialekten dochs tebekgeane op in Frysk substraat. De oanwizings dêrta wurde hyltiten helle út ‘e ferdieling fan stabile en net-stabile parten fan ‘e taal. It Fryske karakter fan it stabile part (útspraak, syntaksis en ûnbeklamme part fan ‘e morfology) soe dan yndied tsjutte kinne op in Frysk substraat. Van Bree heakket hjir oan dy tradisjonele mêden oars noch in fjirden ta, te witten it ‘sekundêre’ part fan ‘e wurdskat, dat foarme wurdt troch bygelyks bernespultsjes, biste- en plantenammen en beskate gefoelswurden. It opfallende is oars, dat dat leksikale skift yndied noch de bêste oanwizing jout dat der mei dat Drintsk eventueel wat te rêden wêze kinne soe. Sa hat it bygelyks de wurden *fiekn, gieseln, snoesterig, nuver* en *stroffeln*. Yn ‘e útspraak fynt Van Bree gjin korrespondinsjes dat makket, en de morfology is typysk Leechsaksysk. Mei de syntaksis liket it der aardich better foar te stean, mar de fûne ferskynsels blike tagelyk ek yn in folle grutter Saksysk gebiet foar te kommen, dat kin gjin betrouber kritearium foar in Frysk substraat wêze. Gegevens út ‘e nammekunde en de (rjochts)skiednis wize ek net ûndûbelsinnich yn Fryske rjochting.

(siebren dyk)

Karel F. Gildemacher, ‘Ga as delsettingsnamme-elemint yn de Aldfryske oarkonden’,

US WURK LIII (2004), p. 83

It Beaken 65 (2003), 145-180.

It Aldfryske substantyf *ga*, dat tebekgiet op germ. **gaw*, hat in nijsgjirrige semantyske ûntwikkeling meimakke, apart genôch allinnich yn Westerlauwersk Fryslân. Sa komt it dat inkeld dêr – en net yn de Ommelannen en Eastfryslân – gâns doarpen te finen binne mei in namme dy't op –*gea* (<–*ga*) útgiet. Gildemacher jout earst in oersjoch fan de wrakseling fan ferskate auteurs mei de krekte betsjutting fan it wurd yn let-midsieuske Fryske boarnen. Dan folget syn eigen ûndersyk, dêr't er him yn beheint ta de Aldfryske oarkonden, al sjocht er ek wol ris nei oar boarnemateriaal. Hy giet de mooglike betsjuttings fan *ga* nei, besprekt dêrby ek in tal gearstallingen, en jout dan in folslein oersjoch fan alle gefallen fan it foarkommen fan *ga* yn delsettingsnammen, kompleet mei ferklearjende oantekeningen.
(oebele vries)

Arjen Versloot, 'Fries in Holland in de 17^e eeuw', Taal en Tongval 55 (2003), 1-40.

Versloot krijt hjir fannijs in âld tema op, te witten it foarkommen fan it Frysk yn Hollân, en dan benammen yn it noardlike part dêrfan. Hy docht dat net sa lyk troch te sjen nei eventuele oerbliuwsels yn it hjoeddeiske dialekt, mar hy ûndersiket dy konkrete taaluterings dêr't fan útholden wurde kinne soe dat se werklik Frysk binne. Fanâlds wurdt dan wiist op it Waterlandse sprekward fan Roemer Visscher: *hy leut die 't leut ick en leut naet*. Fierders binne der noch in pear sinnen yn in toanielstik fan Brederode en in pear priuwkes yn âlde spraakkeunsten. Meiïnoar lykwols net mear as in hiel lyts bytsje. En dêrfan kinne ek noch lang net alle wurden brûkt wurde as oertsjûgjend bewiis. Lykwols, fan wat der oerbliuwt kin oantoand wurde dat it gjin Hollânsk wêze kin, en dat it tagelyk wol foldocht oan Fryske eigenskippen en ûntjouwings. It artikel befettet fierder noch in tige nuttich oersjoch fan 'e ûndersyksskiednis fan dit ûnderwerp, en as taheakke wat ideeën oer de taalsosjologyske sitewaasje yn it eardere Hollân.
(siebren dyk)

Jarich Hoekstra, 'Grüße aus Nordfriesland. Zur Begrüßung und Verabschiedung im Nordfriesischen', Nordfriesisches Jahrbuch 39 (2003), 39-53.

Dizze skriftlike bewurking fan in foardracht foar de ledegearkomste fan 'e Verein Nordfriesisches Institut bestiet winliken út twa parten. It earste giet neier yn op it komôf fan hjoeddeiske Noardfryske groetwurden as *adjiis* (ús *adieu*), *haloo* en it algemien Noarddútske *moin*. Foar dat lêste wiist Hoekstra in ferbining mei it Noardseegermaanske eigenskipswurd *moai* ôf; hy fielt mear foar in ferbastering fan *morgen*.

It twadde part is wol sa nijsgjirrich, ek al wurdt der gjin einslutende ferklearing jûn. It giet om in systeem fan groet en tsjingroet, wêrby't de oansprutsen persoan de utere groet beantwurdet troch dy om te draaien. Dus at ien tsjin immen sei fan 'Gud-

dei!', dan koe dy weromgroetsje mei 'Deigud!'. Njonken dei gongen sa ek de wurden foar moarn en jûn. It systeem is it bêste belein yn it Sölring, mei tanksij it feit dat dêr toanielstikken yn opskreaun binne. Mar leksikografen fan it Fering-Öömrang meitsje der ek melding fan, en út bestjurre útdrukings yn it fêstewâlsnoardfrysk kin opmakke wurde dat it dêr ek bestien hat. Nei de 19de ieu moat it lykwols hurd yn it neigean rekke wêze. Ut oanbuorjende talen is it ek net bekend. Hoekstra hâldt it der op dat it troch wurdboarterij ûntstien is. In oanwizing dat it dêr neffens him yn socht wurde moat, is dat it net inkeld giet om omkearing fan wurden, mar fan wurdliiden. *Guddin'!* ('goejûn!') wurdt nammentlik *Din'gud!*, en net **In'gud!*

(siebren dyk)

Durk Gorter, 'Nederlands en Fries op gespannen voet? Over ontwikkelingen in de taalverhoudingen in Fryslân'. Yn: J. Stroop (red.), Waar gaat het Nederlands naar toe? Bert Bakker, Amsterdam (2003), 84-94.

Yn dizze foar in breed publyk ornearre bondel jout Gorter in oersjoch fan 'e talen en dialekten dy't yn Fryslân praat wurde. Hy besjocht dat mêd ek breed, sa wurde de talen fan allochtoanen, mar ek de rol fan it Ingelsk net fergetten. De kearn fan it stik is de (faak stille) striid tusken it Frysk en it Nederlânsk. Neffens oantal meie de Frysktaligen dan yn 'e mearheid wêze, en har rjochten meie op tal fan plakken wetlik fêstlein wêze, yn it libben fan al den dei slacht it Nederlânsk troch allegearre machtsmeganismen en net yn it lêste plak troch syn fanselssprekkendheid dochs foar master op. Gorter begjint syn bydrage mei te neamen dat de Frysktalige persiflaazje op 'e Kameleonboeken aardich suksesfol wie, mar hy einiget der mei dat yn de echte bioskoopfilm oer de Kameleon Hielke en Sietse dochs wol wer gewoan Nederlânsk tsjininoar praten.

(siebren dyk)

Durk Gorter, 'Meertaligheid en bedreigde talen: de casus Friesland', Toegepaste taalwetenschap in artikelen 70, nr. 2 (2003), 27-38.

Gorter stelt yn dit artikel twa tsjinoerstelde tendinzen oan 'e oarder. Oan 'e iene kant is dat it tanimmen fan it tal talen yn 'e maatskippij, troch ymmigraasje, mar ek troch de hyldyd gruttere rol fan it Ingelsk; de tillefyzje is langer yn in soad húshâldings in grut part fan 'e dei in Ingelsk pratende húsgenoat. Gorter jout yn dat ferbân sifers fan 'e taaleftergrûn fan 'e skoalbern yn Ljouwert, en fan it saneamde 'taallânskip', it gehiel oan talige uteringen op buordsjes en sa yn 'e iepenbiere romte yn Ljouwert en Grou. Oan 'e oare kant nimt de rol fan 'e autochtoane talen ôf, en steane fariëteiten mei in lyts tal sprekkers sels op 'e nominaasje om út te stjerren. As foarbyld fan dat lêste wurde der sifers oangeande de tebekgeande behearsking fan it Hynljippers jûn. Al dy aktuele ûntjouwings jouwe romte foar hiel nije fraachstellings yn 'e sosjolingwistyk.

(siebren dyk)